

Uskonto taiteessani

TEEMU MÄKI

www.teemumaki.com

Suhteeni uskuntoon

Olen tehnyt paljon uskuntoon liittyviä teoksia. Suhteeni uskontoihin on ristiriitainen. Yhtäältä olen ateisti, en usko yliluonnollisiin voimiin, enkä tuonpuoleiseen elämään. Ja vaikka olen kotoisin Lapualta, Etelä-Pohjanmaalta, jota pidetään aika uskonnollisena seutuna, en ole lainkaan uskonnollisesta kodista, vaan päinvastoin, eivätkä vanhempani olleet moksiskaan, kun erosin kirkosta heti kun täytin 18.

Toisaalta olen Jeesus-fani ja löydän kristinuskosta paljon hyvää, kuten monista muistakin uskonnoista. Jeesus on minulle radikaali, vasemmistolainen filosofi, joka saarnasi myötätunnon tärkeydestä, pyyteettömästä rakkaudesta ja ylisti vapaaehtoista köyhyyttä, eli varoitti ihmisiä aineellisen vaurauden vaaroista.

Jeesus ei ollut ensimmäinen näitä ideoita kaupitellut ajattelija, mutta varmasti yksi eniten jälkipolviin vaikuttaneista, sillä sattumalta kävi niin, että hänen elämäntarinansa ja opetustensa pohjalta syntyi *Raamatuksi* kutsuttu kirjoituskokoelma, josta tuli erittäin suosittu kirja. Ei tosin niinkään kirjan sisällön vuoksi, vaan sen vuoksi, että kirjan varaan rakennettiin kirkko, jolla on ollut enemmän valtaa kuin millään toisella kirkolla ihmiskunnan historiassa.

Kirkon ja Jeesuksen välillä on aina vallinnut lähes kestämätön jännite. Jeesuksen vallankumouksellisuus oli siinä, että hän kannusti rakastamaan kaikkia ja kaikkia pyyteettömästi ja antamaan kaiken anteeksi. Hän vaati myös

radikaalia tasa-arvoa: hyveellisesti elävän ihmisen ei pidä ajatella olevansa parempi ihminen kuin murhasta, talousrikoksesta tai pedofiiliasta tuomittu on. Yrittäessään tehdä hyvää, ihmisen ei pidä odottaa saavansa siitä palkkaa rahan, ihailun tai taivaspaikan muodossa, vaan hänen pitää rakastaa hyvää sen itsensä vuoksi, aivan kuten **Immanuel Kant** (1724–1804) järkeili ja ehdotti, noin 1750 vuotta Jeesuksen jälkeen. Ja mitä talouteen tulee, Jeesus oli selvästikin esi-marxilainen poliitikko ja kulutuskapitalismin vastustaja, joka haaveili sosiaalidemokraattisesta hyvinvointiyhteiskunnasta. Siitä, jossa me nyt elämme. Meidän tragediamme — tai farssimme — onkin siinä, että olemme Pohjoismaissa ulkoisesti saavuttaneet sen mistä Jeesus vasta haaveili, mutta olemassaolonkokemuksen tasolla olemme jääneet jotenkin hunningolle: emme ole niin onnellisia, emmekä niin myötätuntoisia, niin elämäniloa ja rakkautta täynnä kuin meidän pitäisi kaiken järjen mukaan olla. Kilvoittelu siis jatkukoon.

Kristilliset kirkot ovat levittäneet näitä Jeesuksen näkemyksiä vain ajoittain. Yhtä usein kirkot ovat liittoutuneet Jeesuksen vastustajien kanssa ja päätyneet tappamaan niin sanottuja vääräuskoisia, tukeneet tyrannien valtaa ja pitäneet yllä karua luokkayhteiskuntaa. Ei ole sattumaa, että tälläkin hetkellä esimerkiksi sellaisten demokratian ja myötätunnon vihollisten kuin **Donald Trumpin** (1946–), **Jair Messias Bolsonaro** (1955–) ja myös **Vladimir Putinin** (1952–) asema perustuu suurelta osin suurten kirkkojen ja niitä kannattavien uskonnollisten äänestäjien tukeen. Tietenkään tilanne ei ole mustavalkoinen, onhan tämänhetkinen paavi, Franciscus (**Jorge Mario Bergoglio**, 1936–) selvästikin edellämäinittujen tyrannien vastustaja.

Kristillinen teologia kiinnostaa minua siis maallisella tavalla. Jeesuksen opetukset ovat vertauskuvallista, taiteellista puhetta, jossa kyllä esiintyvät käsitteet "Jumala" ja "ikuinen elämä", mutta niitä ei ole minusta mielekästä ottaa kirjaimellisesti, vaan runollisina kielikuvina. Jumalaa ei ole olemassa, mutta ihminen voi keksiä itseään ja omaa etuaan suurempia päämääriä ja elää niiden varassa. Ihmisyksilö ei voi elää ikuisesti, eikä mikään eläin- tai kasvilajikaan ole ikuinen, mutta ihminen voi opetella arvostamaan luonnon

kiertokulkua, sitä että vaikka ihminen itse kuolee ja katoaa, jotain rippeitä hänestä kuitenkin jää, jotain eloisaa kulkee hänen kauttaan eteenpäin – minä olen osa minua suurempaa jatkumoa.

Olen kiinnostunut myös monista muista uskonnoista, niiden myyteistä ja visioista. Paradoksaalista kyllä, Jeesuksen ideoiden ohella olen ollut eniten kiinnostunut afrikkalaisesta voodoo-kulttuurista, vaikka se on monella tapaa kaikkien monoteististen uskontojen vastakohta. Voodoo-kulttuurissa ajatellaan, että jumalia ja henkiä on satoja, eivätkä ne ole missään hierarkkisessa järjestyksessä keskenään. Voodoo-kulttuurissa ei myöskään ole Raamatun tai Koraanin tapaista pyhää kirjaa tai Paavin tai Ajatollahin tapaista ylintä auktoriteettia, vaan se on uskonto, joka on joustavasti harrastajiensa omissa käsissä. Voodooon harjoittaja yleensä itse valitsee itselleen läheisimmät jumalat ja perustaa sen jälkeen oman uskonnollisen toimintansa vuoropuheluun lähinnä niiden kanssa. Tällainen oma-aloitteisuus, moniarvoisuus ja joustavuus teki minuun suuren vaikutuksen, kun tutustuin voodooon Grand-Popon kylässä ja lähiseuduilla Beninissä, oleskellessani siellä muutamia kuukausia kahteen otteeseen vuosina 2004 ja 2009.

Kun väittelin Kuvataiteen tohtoriksi Kuvataideakatemiasta vuonna 2005, sekä tohtoriopinnäytteen taiteelliseen osuuteen (näyttely Helsingin Taidehallissa, 2002) että teoreettis-kirjalliseen osuuteen, eli väitöskirjaan, sisältyi myös uskonto-aiheisia teoksia ja tekstejä. Kirjassa *Näkyvä pimeys – esseitä taiteesta, filosofiasta ja politiikasta* (Kuva / Like, 2005) oli mukana essee nimeltä *Voodoo ja taide*, jossa käsittelin voodooon ja taiteen eroja ja yhtäläisyyksiä. Erittelin siinä edellä mainitsemaani lähestymistapaa, missä uskonto ei ole niinkään taikauskoa, vaan vertauskuvallisessa ja kokonaisvaltaisessa muodossa harjoitettua filosofointia ja psykologista ja sosiaalista hoivaa – jolla on myös voimakas poliittinen ulottuvuus. Voodoo-uskovainen ajattelee, että voodoorituaalit oikeasti toimivat maagisin tavoin. Minä sen sijaan ajattelen, että magiikkaa ei ole, mutta voodoorituaalien psykologiset ja sosiaaliset vaikutukset ovat silti todellisia – ja ne voivat olla yhtä voimakkaita kuin maagiset vaikutukset olisivat.

Jumalanpilkkaa ja Jeesuksen ylistystä

Olen taiteessani tehnyt jonkun verran "jumalanpilkkaa", mutta paljon enemmän olen tehnyt uskontoon myönteisesti suhtautuvia teoksia, ateismistani huolimatta.

Jumalanpilkkään liittyvää sävyä oli monissa varhaisissa teoksissani, joissa paljolti **Otto Dixin** (1891–1969) ja **George Groszin** (1893–1959) hengessä tein pilaa sekä Jeesuksesta että varsinkin kristillisen kirkon yhteiskunnallisesta roolista. Tein monia maalauksia, joissa Jeesus on omahyväinen masokisti, joka ylpeilee kyvyllään sietä mitä tahansa kidutusta ja solvauksia, ja maalauksia, joissa Jeesus on suurpääoman ja sotahullujen puudeli. En silloinkaan vihannut Jeesusta, vaan niitä ihmisiä ja organisaatioita, jotka ovat vuosituhannesta toiseen käyttäneet hänen elämäntarinaansa ja opetuksiaan päinvastaiseen tarkoitukseen kuin mitä hän itse toivoi.

Kristillisen taiteen saralla ehkä tärkeimmät esikuvani ovat **Matthias Grünewald** (1475–1528) ja **Pier Paolo Pasolini** (1922–1975). Edellinen oli uskovainen, jälkimmäinen ateisti. Olen kirjoittanut Grünewaldin teoksista kirjoissani ja käyttänyt hänen tyyliään ja kuva-aiheitaan omissa teoksissani. Hänen taiteessaan olennaisinta minulle on se, miten väkevästi hän kuvaa yhtäältä kärsimystä, epätoivoa, ihmisen heikkoutta ja toisaalta rakkauden ihmettä. Grünewaldin maalauksissa kaikki ihmiskehot ja kasvot ovat täynnä sisäisiä ristiriitoja, jonkinasteista ahdistusta ja epävarmuutta ja hätää. Se on ihan eri maailma kuin vaikkapa italialaisen täysrenesanssin — esimerkiksi **Michelangelon** (1475–1564) — ja myöhemmän barokin maailma, jolle oli tyypillistä yksioikoinen jako hyviksiin ja pahiksiin ja bodatun supersankarin näköiset kehot. Valitsen Grünewaldin (ja **Giotton**, 1267–1337), sillä heidän näkemyksensä ihmisestä ja maailmasta on rehellisempi ja hauraampi.

Pasolini oli italialainen kommunisti, kirjailija ja elokuvaohjaaja, joka tunnetaan muun muassa elokuvasta *Matteuksen evankeliumi (Il vangelo secondo Matteo, 1964)*. Pasolini kertoo siinä Jeesuksen tarinan seuraten hyvin säntillisesti raamatullista alkutekstiä. Elokuva sai monia palkintoja, myös Vatikaanilta, ja on monen uskovaisen ja toisaalta myös monen vasemmistolaisen ateistin suosikkeja.

Pasolini ohjasi myös elokuvan nimeltä *Teoreema (Theorem, 1968)* ja kirjoitti sen pohjalta samannimisen romaanin. On muuten erittäin harvinaista, ellei peräti ainutlaatuista, että joku tekee sisarteokset tässä järjestyksessä: ensin elokuva, sitten romaani. Tein itse Pasolinin elokuvasta näytelmäversion vuonna 2012 (Teatteri Takomo, Helsinki). Sovitukseni oli hyvin vapaamuotoinen, mutta perusidea oli sama. *Teoreema* on ajatusleikki, jossa kuvitellaan, mitä tapahtuisi, jos Jeesus tulisi keskuuteemme nyt, mitä hän sanoisi, mitä hän tekisi? Pasolinin *Teoreemassa* mystinen vierailija ei esittele itseään millään nimellä, mutta rakkauden lähettiläs hän joka tapauksessa on, ja vaikka hänen rakkautensa on myös fyysistä ja seksuaalista, ei hän niinkään muistuta Dionysoksen tapaista elostelijaa tai nautinnoilla mässäillijää, vaan nimenomaan Jeesusta, rakkauden pyyteetöntä lähdeettä, joka omalla kiihkeällä, mutta lakonisella tavallaan rakastaa jokaista niin intensiivisesti, että jokaisen on pakko muuttua ja muuttaa oma elämänsä. Pasolinin elokuvassa ja romaanissa hän viettelee vauraan kapitalistiperheen kaikki jäsenet, yksitellen, harrastaa seksiä heidän kanssaan ja suistaa heidät raiteiltaan. Perheenpää, tehtaanomistaja, esimerkiksi lahjoittaa tehtaansa siellä työskenteleville työläisille, hylkää perheensä ja päätyy vaeltelemaan tulivuoren rinteillä alasti, rakkautta etsien. *Matteuksen evankeliumi* ja *Teoreema* ovat mielestäni täydellinen teospari: kun ne nauttii peräkkäin, saa todella osuvan syväluotauksen siihen, mikä Jeesuksen opetuksissa on olennaista ja missä hänen ajattelunsa vahvin ja myönteisin potentiaali on.

Vuonna 2018 käsikirjoitin ja ohjasin Kiasma-teatterin tilauksesta *Jouluevankeliumin*. Teoksen puffitekstiin kirjoitin näin:

"[Tässä esityksessä] Joulupukki ja Jeesus kohtaavat toisensa ensimmäistä kertaa. Esitys koostuu musiikista, tekstistä, puheteatterista, tanssista, kuvista ja filmeistä – ja päivittää jouluoratorioiden perinnettä. Mitä Jeesus sanoisi meille, jos hän tupsahtaisi keskuuteemme tänään? Mikä on kristillisen joulun alkuperäinen sanoma ja miten se kannattaisi nykyään tulkita? Entä mikä on kulutusyhteiskunnan suhde jouluun? Mitä muuta joulu on kuin ylivoimaisesti tärkein myyntisesonki, jonka intensiteetistä koko kansakunnan työllisyys ja suhdannenäkymät riippuvat? Entä millainen olisi Marxilainen joulu? Tai posthumanistinen ja ekologinen joulu?"

Jouluevankeliumissa Jeesusta ja Joulupukkia esitti kaksi naisnäyttelijää: **Noora Dadu** (1982–) ja **Laura Rämä** (1982–). Tällä yritin havainnollistaa sitä, miten suuressa määrin sekä Jeesuksen että Joulupukin hahmot ovat perinteisesti mieheyteen ja patriarkaattiin sidottuja. Kun naiset esittävät näitä partanaamoja, hahmojen miespiirteet nousevat selvemmin esiin ja katsojan on helpompi ottaa niihin kriittistä etäisyyttä: "Mikä kaikki olisi toisin, jos Jeesus ja Pukki olisivat naisia tai ei-binäärisen sukupuolen edustajia?"

Jouluevankeliumi-esitys oli kolmiosainen, noin kolmituntinen teos. Ensimmäisessä osassa ei juuri muuta ollut kuin haastatteluista koostuva dokumenttielokuvan, nimeltään *Joulukeskusteluja / Christmas Conversations*. Toinen osa oli melko normaalia teatteria: Jeesus ja Joulupukki törmäävät ostarin parkkipaikalla, jonne Pukki on työnsä ja turhautumiensa uuvuttamana lyyhistynyt. Jeesus pelastaa hänet paleltumasta kuoliaaksi ja heistä tulee kaveruksia. Jostain syystä he eivät tiedä toisistaan mitään, joten he joutuvat kertomaan historiansa, toiveensa ja pettymyksensä toinen toisilleen. Keskustelun päätteeksi he menevät saunaan, jollaisen Jeesus on parkkeerannut ihan lähelle. Esityksen kolmas osa on konsertti ja tanssiesitys, jossa viisi esiintyjää tanssii ja kuudes laulaa ja seitsemäs soittaa pianoa. Musiikkina on osia **Olivier Messiaenin** (1908–1992) pianoteoksesta *Vingt Regards sur l'enfant-Jésus / Twenty Contemplations of the Christ-Child* (1944) ja lisäksi kaksi **Riikka Talvitien** (1970–) säveltämää laulua. Esitys on informatiivinen esimerkki taiteellisesta metodistani, jolle on tyypillistä eri

lajityyppien ja käsittelytapojen törmäyttäminen tai paremminkin niiden esittäminen rinta rinnan samassa teoksessa. Dokumenttielokuva-osuus on aika puhdasta journalismia, dokkarileffaa ja filosofis-poliittista, suoran puheen kautta ilmaistua taiteellista ajattelua. Jeesuksen ja Pukin tarina puolestaan on perinteistä fiktiodraamaa. Ja nykymusiikkia ja nykytanssia yhdistävä kolmas osa pyrkii lähestymään samaa aihetta kuin kaksi edellistäkin osaa, mutta pääosin sanattomasti, lähinnä musiikin ja kehollisen toiminnan keinoin. Tämä on minulle tyypillistä ja mielestäni se on tyypillistä myös sekä filosofiselle että uskonnolliselle pohdiskelulle. Hyvän elämän määritelmä on pysyvästi auki. Niin sanotun oikean ja niin sanotun väärän määritelmät ovat myös pysyvästi auki ja suurelta osin näkökulmista riippuvaisia. Valistusfilosofian hengessä voimme luottaa vain epävarmuuteen, eli loputtomaan epäilyyn, kriittiseen ajatteluun. Eikä sekään riitä, sillä jos tarkoitamme kriittisellä ajattelulla vain sanoilla tapahtuvaa ja suoraviivaista, loogista argumentaatiota, niin joudumme toteamaan, että jossain vaiheessa järjen tikapuut loppuvat, eikä siitä enää pääse eteenpäin, siis ylöspäin, ellei uskalla käyttää muitakin keinoja. Mistä tämä johtuu? Siitä, että vaikka olisit kuinka varma siitä mitä hyveet ovat, mitkä ovat hyviä päämääriä, niin pelkän logiikan voimin et voi ketään niihin pakottaa – voit vain kannustaa, niin muita kuin itseäsikin. Toinen syy on se, että hyvä elämä ei ole loogisen päättelyn tai matemaattisen laskelman tulos. Hyvä elämä on ennen kaikkea kokonaisvaltainen kokemus mielekkyydestä ja onnellisuudesta.

Joulukeskusteluissa pyrin havainnollistamaan sitä miten keskenään vastakkaisilla tavoilla ihmiset tulkitsevat Jeesuksen opetuksia, Joulun sanomaa ja Joulun yhteiskunnallista merkitystä. Kaksi oikeistolaista kansanedustajaa näkevät asian omalla tavallaan, mutta hekin keskenään eri tavoilla. Papin ja vasemmistolaisen taloustieteilijän näkemykset ovat nekin keskenään erilaisia, mutta silti yhdessä rintamassa oikeistolaisten poliitikkojen vakaumusta vastaan. Ja lasten lyhyet kommentit tulevat nekin jostain muusta maailmasta kuin aikuisten, kertoen siitä, että ihminen voi elämänsä aikana muodostaa millaisia Jeesus-käsityksiä tahansa, omalla vastuullaan.

Palaan hetkeksi "jumalanpilkkään". Laitan se lainausmerkkeihin, koska jumalanpilkka ei mielestäni ole järjellinen käsite. Kun puhutaan jumalanpilkkasta, tarkoitetaan tietenkin toisen ihmisen uskonnollisten näkemysten loukkaamista. Jos maassa on yhtenäiskulttuuri, eli esimerkiksi jos lähes koko väestö on kristittyjä, lainsäädäntöön ilmestyy helposti pykälä, jossa "koko kansan yhteisen uskonnon" pilkkaaminen kielletään. Oletuksena on silloin, että koska tämä uskonto on koko väestölle erityisen rakas, voidaan yhdessä sopia, ettei sen pilkkaamista kannata sallia, sillä pilkka aiheuttaisi niin suurta mielipahaa niin monelle. Jos lisäksi kyse on maasta, jossa valtio ja kirkko eivät ole täysin erillään toisistaan, voi tällainen rajoitus ilmaisuvapauteen mennä lainsäädäntöprosessissa helpostikin läpi. Usein se myös laajenee ekumeenisesti koskemaan kaikkia uskontoja tai paremminkin kaikkia virallisesti tunnustettuja uskonnollisia yhteisöjä. Ei-uskonnollisesta näkökulmasta katsottuna on järjetöntä rajoittaa ilmaisuvapautta uskonnollisten aiheiden kohdalla. Sinulla on tottakai oikeus kritisoida ja pilkata kampaustani, suosikkifutisjoukkuettani, kulutustottumuksiani, poliittista vakaumustani ja filosofisia näkemyksiäni, mutta yhtä lailla sinulla pitää olla vapaus kritisoida ja pilkata myös uskonnollista vakaumustani. Uskonto ei automaattisesti ole arempi tai tärkeämpi kuin elämän muut ulottuvuudet. Joillekin se voi olla, mutta sama pätee myös poliittiseen tai filosofiseen vakaumukseen – joidenkin kohdalla jopa futisfanitukseen. Ja toisaalta: jos ajatellaan, että uskonto on erityisen tärkeä elämän ulottuvuus, niin silloin on myös aivan erityisen tärkeää, että sitä saa kommentoida vapaasti, aivan kuten mitä tahansa poliittisia näkemyksiä, sillä niiden vaikutus yhteiseen elämään on niin suuri.

Taidehistoriassa, varsinkin yhteiskuntakriittisen tai vasemmistolaisen taiteen historiassa uskonnon kritisoimisella on pitkät perinteet. Esimerkiksi minulle läheiset saksalaiset ekspressionistit ja uusasialliset maalarit, kuten Otto Dix ja Georg Grosz maalasivat ja piirsivät lukemattomia vertauskuvallisia kuvia, joissa kirkonpäämiehet olivat limaisessa liitossa suuromistajien ja militaristien kanssa, alistaen kansaa ja lietsoen sotaa. Kirjailija-ohjaaja **Bertolt Brecht**illä (1898–1956) ja säveltäjä **Kurt Weil**illä (1900–1950) oli samanlainen näkemys

kirjon haitallisesta yhteiskunnallisesta roolista. Maailmansotien välisen ajan saksalaiset yhteiskuntakriittiset taiteilijat eivät toki olleet ensimmäiset taiteilijat, jotka alkoivat kritisoida tai jopa ruoskia kristillistä kirkkoa tai uskontoa ylipäättään, poliittisin ja filosofisin perustein. Ranskan vallankumous oli tässä mielessä suuri vedenjakaja. Se oli vallankumous, joka yritti erottaa uskonnon ja valtion toisistaan, ja luoda valistusfilosofian hengessä demokratialle, sananvapaudelle ja tasa-arvolle perustuvan yhteiskunnan. Sitä ennen kirkon tai uskonnon kritisoiminen oli länsimaisessa kulttuurissa harvinaista ja kätettyä, usein rivien väliin piilotettua, mutta sen jälkeen sana on ollut melko vapaa. Olen tehnyt paljon taidetta tämän tradition pohjalta. Kun valmistuin taidemaalariksi Suomen Taideakatemian koulusta vuonna 1990, oli päättötyönäyttelyssäni useita maalauksia, joiden keskiössä oli jonkinlainen ristiinnaulitseminen. Vuosina 1992–1998 tekemäni jättikokoinen, 7-osainen piirustus *Vampyyrivariaatiot*, joka on Kiasman kokoelmassa, sisältää myös osan nimeltä *Golgata*. Se on painajainen, jossa ristillä on Jeesuksen sijaan jonkinlainen hyväntuulinen, kaksipäinen, maailmaa hallitseva Saatana.

Tietenkin Ranskan vallankumouksen jälkeenkin on tehty paljon myös kristillistä taidetta, ja edelleenkin tehdään, mutta länsimaisen kulttuurin maallistuessa on avoimesti kristillisen taiteen osuus ja rooli kutistunut — siitä on oikeastaan tullut jonkinlainen alakulttuuri, johon suhtaudutaan hyväntahtoisesti hymähdellen, vähän kuin lasten hellyttäviin piirustuksiin.

Toisaalta samaan aikaan on käynyt niin, että aina välillä esiin nousee kiihkomielisiä reformisteja, hieman uskonpuhdistaja **Martin Lutherin** (1483–1546) hengessä, mutta toisenlaisin vaatimuksin. He ottavat Jeesuksesta vauhtia ja laittavat toivonsa jonkinlaiseen juurille paluuseen tai uuden hengellisyyden löytämiseen, johonkin sellaiseen, jossa uskonto, esimerkiksi radikaali kristillisyys, toimisi vastavoimana rahatalouden ylivalle ja yleiselle kyynistymiselle, sille huonolle maallistumiselle, jossa mikään ei tunnu enää normijärkevän aikuisen mielessä ja kehossa tunnu kovin kummoiselta. Tai ehkä Jeesus ei ole tavallisin radikaalin hengellisyyden innoittaja nykytaiteessa, vaan innoitusta haetaan useammin jostain kauempaa, itämaisista filosofioista

– tai jopa voodoo-kulttuurista, kuten minäkin olen tehnyt, Jeesus-intoiluni ohella.

Uskonnollisuuden monet muodot teoksissani

Kun mietin suhdettani uskontoihin – ja taiteeni suhdetta uskontoihin – koen lähes kaikki teokseni eräällä tavalla uskonnollisiksi, sillä vaikka olen ateisti, käytän taidetta juuri niiden kysymysten käsittelyyn, joihin uskovat ihmiset yrittävät löytää vastauksen uskonnosta. Taiteen on mielestäni hyvä käsitellä moraalifilosofian kysymyksiä ja elämän tarkoitukseen liittyviä kysymyksiä: "Miten minun pitäisi elää? Miksi minun pitäisi jatkaa elämistä? Miten suhtautua omaan kuolevaisuuteeni? Entä ihmislajin kuolevaisuuteen? Mitä on hyvä elämä?" Nämä kysymykset sisältävät usein myös poliittisen tason, esimerkiksi kysymykseen; "Miten minun pitäisi elää?"; ei voi vastata ottamatta kantaa pakolaiskriisiin tai vaikkapa verotukseen, mutta kaikkiin näihin sisältyy myös jotain arjen tuolla puolen tai arjen sisimmässä olevaa, eli kysymykset elämän perimmäisestä mielekkyydestä, elämänilosta ja yhteisen haasteen: Miten elää niin, että saavuttaisi jotain latteaa tyytyväisyyttä suurempaa?

Monet teoksistani liittyvät uskuntoon hyvin ilmeisellä tavalla. Näin on silloin kun maalauksessa tai valokuvassa on Jeesus-hahmo tai veistoksessa tai valokuvassa on ristiinnaulittu eläin. Samaan kategoriaan kuuluvat myös sellaiset runoni, kuten esimerkiksi *Minä uskon* (runokokoelmastani *Äidin oma*, Like, 2016).

Joissain teoksissani kritisoin ja pilkkaan, en uskontoa, vaan kirkkoa, samaan tyyliin ja samoista syistä kuin edellä mainitsemani Dix ja Grosz. Maalauksessani *Erään sivilisaation synty* (2021) Donald Trumpin näköinen kapitalisti-tyranni kuristaa ja aivopesee lapsestaan itsensä kaltaista luonnon tuhoajaa ja massojen alistajaa. Hänen pikkutakkinsa taskusta pilkistää iloinen hahmo, jonka päälakeen kristinuskon symboli on kasvanut kiinni. Ja tyrannin

penistä imee samantyyppinen lakeija, mutta sen päällella oleva risti on jo kasvattanut itselleen hakaristin sakarat.

Joissakin teoksissani kristinusko hiipii mukaan vaivihkaa. Tätä lajia on esimerkiksi YLE:lle tekemäni puolitoistatuntinen dokumenttielokuva *Pakolaiskeskusteluja* (2020). Elokuvan aihe on pakolaisten Suomessa kohtaama rasismi ja muukalaiskammo. Huomattavan suuri osa niistä suomalaisista, jotka vastustavat pakolaisten päästämistä maahan, perustelee näkemystään uskonnollisin perustein: heidän mukaansa islaminuskoiset pakolaiset rappeuttavat suomalaista, kristillistä kulttuuria. Itse oletan, että jos Jeesus tulisi tänne nyt, hän haluaisi ottaa kaikki pakolaiset avosylin vastaan. Sisällytin tämän näkemyksen myös elokuvaan, käyttämällä sen kuvitukseni kristillisiä maalauksia ja kuvaamalla elokuvan kolmannen osan Sipoon uudessa kirkossa, alttaritaulun edessä.

Pidän uskontoon liittyvinä myös joitakin sellaisia teoksiani, joissa ei ole ollenkaan mukana kristinuskon tai minkään muunkaan uskonnon symboleita. Esimerkiksi uudehko triptyykkini *Ihminen itsensä armoilla* (2021) on sellainen. Ensinnäkin teos toistaa kristillisten alttaritaulutriptyykkien rakennetta ja – kuten alttaritaulut – käsittelee ihmisen paikkaa maailmassa ja ihmisen eettisiä haasteita ja sitä mitä meille tapahtuu kuoleman jälkeen. Samaan kategoriaan kuuluu vuonna 2021 tekemäni lyhytelokuva *Koivutanssi*, jossa vertailen koivun ja ihmislajin keskenään kovin erilaisia maailmassaolemisen tapoja.

Uskontoon liittyvinä pidän myös joitakin sellaisia teoksiani, joiden pääteema on myötätunto ja suvaitsevaisuus, sillä esimerkiksi kristillisessä taiteessa myötätunto on perinteisesti ollut ehkä jopa tärkein teema. Esimerkiksi neliosainen valokuvateokseni, *Aro Mielosen muotokuva – muunsukupuolinen* (2018), käsittelee sitä, miten vaikea vaikkapa muunsukupuolisen ihmisen on löytää oma paikkansa ja saada kunnioitusta, jos ympäröivä yhteiskunta – ja myös suurin osa kristityistä – ei usko hänen identiteettiinsä ja sukupuoleensa tai pitää niitä jopa Jumalan tahdon vastaisina.

Seuraavan runokirjani eka runo on nimeltään *On vain yksi Jumala*. Olen edelleen ateisti, mutta en pääse Jumalasta eroon. Kyseinen runo voi kuulostaa jumalanpilkalta, sillä se sisältää esimerkiksi nämä säkeet:

"On vain yksi Jumala
ja hän rakastaa sinua,
koska hän on
omin pikku kätösin sinut kyhännyt,
eikä hänellä muitakaan kavereita ole."

...mutta en ole tarkoittanut runoa pilkaksi, vaan uskonnolliseksi pohdinnaksi, ehkä jopa uskonnolliseksi meditaatioksi. Siksi siinä on myös esimerkiksi nämä säkeet:

"On vain yksi Jumala
ja hän rakastaa sinua
ainoalla tuntemallaan tavalla:
katoamalla,
jotta sinä olisit vapaa."

Helsingissä, 18.1.2022 / 5.10.2022

TEEMU MÄKI (1967–)

taiteilija / kirjailija / ohjaaja / teoreetikko

(kuvataiteen tohtori)

[Suomen Taiteilijaseuran](#) puheenjohtaja

[IAA European](#) puheenjohtaja